

Няўломак

1

У яго добрае імя — Косця, прыгожае прозвішча — Вепрас, а людзі клічуць Няўломкам. Калі ён быў яшчэ малы і жыў у вёсцы, тады яго звалі Рудым. Гэта, пэўна, таму, што ў Косці агністыйя валасы і поўны твар густога рабаціння. Рабацінне тое крыху прытухае ўзімку, а пад весну разгараецца такой яркай чырваниню, што хлопцы на рыштаваннях жартуюць калі: «Няма запалак — прыкурым з Няўломкам».

Недарэчную гэту мянушку прыляпіў да Косці Правіла. Ён сапраўды гэткі ж доўгі і тонкі, як тая рэйка-правіла, якой муляры раўняюць цагліны ў радзе. Яшчэ ён злыдзень, бо не можа пражыць гадзіны, каб не пакрыўдзіць слабейшага. Яго многія пабойваюцца, многія абходзяць, а Косця дык ненавідзіць. Правіла плаціць яму tym жа, але хлопцу пляваць на яго адносіны: ён умее пастаяць за сябе. Калі б яшчэ гэткі быў Федзька, Косцеў аднавясковец і сябра, дык ім бы і не блага жылося. Але ў tym і бяды, што Федзька ціхманы і завельмі ўжо мяккі хлопец.

Вось і цяпер, доўгі і тонкі, як балотны хвошч, у расхлістанай на грудзях кашулі з'явіўся ў калідоры Правіла. Кашулю ён не зашпільваў, каб людзі бачылі цяльняшку, што ўзімку і ўлетку пярэсціць на яго грудзях. Косця ведаў, што гэта нават не цяльняшка, а толькі шкумат, які Правіла мацуе на целе шпагатам. Што з гэтага карысці — няўцям нікому, хіба толькі Правілу ямчэй хваліцца сваёй колішній флоцкай службай.

Правіла спыніўся ў дзвярах, закурыў і хцівым позіркам вузкіх вачэй пачаў аглядати чаргу. Чарга не дужа вялікая, але гаманкая і мітуслівая. Чалавек з трыцаць муляраў, тынкоўшчыкаў, арматуршчыкаў, цесляроў прыперліся да сцяны ўздоўж калідора, гаманілі і ціснуліся наперад. Некаторыя без чаргі лезлі і штурхаліся ля маленькага закрата-ванага акенца, застаўленага разлінаванай фанерыной, мабыць, ад якой-небудзь дошкі паказчыкаў. У гэтай фане-рыне ўнізе — маленькая дзірачка, у яку толькі пралезе рука, каб чыркнуць у ведамасці і ўзяць гроши. У калідоры адны хлопцы. Дзяўчата часам паказываюцца ў дзвярах, ня смела зазіраюць у гэты гоман і скарэй уцякаюць назад. Уцякаюць, бо Правіла ці яшчэ хто з гэткіх жа языкастых нахабнікаў не зазываюцца і адразу ўсмаляць жарт, ад яко-га дзяўчыне адзін паратунак -- уцячи.

Сціснуты спераду і ззаду і падпёрты сцяною, Косця цярпліва чакаў свае чаргі. Нахмурыйшы бровы, хлопец неўпрыцям пазіраў у парог, дзе, заклаўшы ў кішэні рукі, усё шыніпaryў па людзях Правіла. Ён даўно ўжо атрымаў сваю палучку (без чаргі, вядома), збегаў, відаць, на рог спатоліць прагу, і цяпер яшчэ нешта трэба гэтаму злыдню. Косцік здагадваўся, каго выглядваў Правіла, і хлопцева нутро напаўнялася абурэннем.

— Федзька, — крыкнуў ён сябру. — Федзька, гэй!

Федзька быў ля самага акенца. На вокліч таварыша ён павярнуў белабрысы, круглы, заўжды з усмешкаю твар і моўчкі глянуў на сябра сваімі дзяўчымі прыгожымі вачымі.

— Федзька, чакай мяне. Чуеш?

Пэўна, хлопец пачуў, але не адказаў нічога. Не адказаў, вядома, таму, што па калідоры да чаргі, раздзімаючы тонкія ноздры, ужо падыходзіў Правіла. Ён спыніўся збоч Косці, прыплюшчыў праз дым сваё хцівае вока і, не вымаючы з зубоў папяросы, ляніва спытаўся:

— Яшчэ морда цэла? Га?

— Не палохай, — спакойна адказаў хлопец. — Няма чаго абіраць людзей.

— Ага, так, Няўломак?

— Так.

Правіла яшчэ пажмурыўся з хвіліну, нібы згадваючы, што зрабіць гэтаму хлопцу, а потым, паводзячы з боку ў бок кашчаватай хрыбецінай, выйшаў на двор.

Чарга пасоўвалася марудна, хлопцы пацелі, штурхаліся ля акенца, цяжка было пралезці туды, але не лягчэй і вылезці. Ужо не адзін гузік, звонка цокаючы, каціўся ў кут па бетоннай падлозе. Але што там гузікі — сёння ўсе былі багатыя і вясёлыя, і хоць балелі бакі, але смяяліся твары, і ніхто не сварыўся.

Неўзабаве, адштурхоўваючыся ад людзей, нібы тыя не хацелі выпушчаць яго, вылез з натоўпу і Федзька. Яго шэрая кепачка нейкім цудам трымалася на патыліцы, хлопец aberуч прыціскаў да грудзей свой двухтыднёвы заробак.

— Глядзі ж, чакай мяне. Разам пойдзем, — папярэдзіў Косця.

Федзька кіўнуў галавой і адступіў на вальнейшую месца.

На дварэ наступаў вечар, і ў калідоры патроху цямнела. Недзе, змагаючыся з хмарамі, раз-пораз заглядвалі ў акно сонца, і на сцяне пад столлю нядоўга, але ярка ззяля касабокая латка святла. Пакрысе яна ўсё менела і, нарэшце, знікла зусім. «Хоць бы не зачыніўся магазін,— занепакоіўся Косця. — Ну ды цяпер ужо хутка...». Яшчэ міне трохі часу, і ён атрымае палучку, заробленую жорсткімі, збітымі цэглай рукамі, і набяжыць у ювелірны магазін. Там ён даўно ўжо аблюбаваў сабе жаданую пакупку — наручны гадзіннік «Кама» — дзівосную штуковіну з чорным цыферблатам і фосфарнымі лічбамі. Уначы, калі выключаць у інтэрнаце светло, яны будуць ціха свяціцца роўнымі зеленаватымі агенчыкамі, бы тыя светлячкі на трухліне. Прачнешся, зірнеш — адразу відаць, колькі яшчэ спаць, ці скора ранак. На будоўлі таксама стане вунь як зручна, заўжды відаць, якая гадзіна, не трэба будзе чакаць гудкоў ці, задраўшы голаў, пытацца пра час у кранаўшчыцы Зінкі.

Чым бліжэй да акенца, tym цясней рабілася ў чарзе. Хлопцы бясконца штурхаліся, і ўсё таму, што адны стаяць гадзінамі, чакаюць, а другія пнуцца атрымаць адразу.

Вядома, гэта ўсё зубастыя ды хвацкія, і ніхто не дасць ім добрага адпору.

Адзін з такіх — Шпур, мурласты і рукасты дужака, заўсягдашні Правілаў хаўруснік. Рассоўваючы людзей локцямі, ён пралез да акенца і атрымаў гроши. Хлопцы бурчалі, але ціснуліся, саступалі з дарогі, і ніхто як след не дапёк гэтаму нахабніку. Адзін толькі Косця не хацеў зважаць і, хоць з выгляду быў зусім блазан супраць баксёровскай постаці Шпура, злосна кінуў з чаргі:

— Хлопцы, нашто пушчаеце? Хай бы паставаяў, падумаш, цаца!

Шпур азірнуўся на голас, паказаў кулак і падаўся сабе ў дзвёры. Косця пашкадаваў толькі, што не дадзена яму болей сілы — ён правучыў бы нягодніка як след.

Але вось і яго чарга. Хлопец нетаропка і роўна вывеў сваё прозвішча на чыстым радку і, падабрэўшы, пазіраў у акно, дзе ўжо мільгацелі яго хрумсткія паперкі. Як таго патрабуе парадак, ён тут жа, ля акенца, яшчэ раз пералічыў іх — 378 рублёў — здаецца, якраз хопіць на яго мару і яшчэ застанецца. На пражыццё не хопіць, вядома, але ён як-небудзь стрывае. Галоўнае — набыць гадзіннік, які ўжо сніцца яму амаль кожную ноч.

Хлопец вылез з чаргі, у патайную кішэню пінжака акуратна засунуў гроши, зашпіліў яе шпількай і пайшоў шукаць Федзьку.

На дварэ папырскаў невялікі дожджык і цяпер, хутка беручыся плямамі, падсыхаў асфальт дарожкі, духмяна пахла клейкае лісце таполяў. На бетонных прыступках высокага ганка сядзела некалькі хлопцаў, Косця зірнуў сюды-туды — сябра нідзе не было.

— Федзькі не бачылі? — устрывожана спытаў ён, адразу адчуўшы непакой у душы.

— Федзька? — ухмыльнуўся хлопец з запэцканым ваняно тварам.— Быў ды ўвесы выйшаў. Змабілізаваны, брат, Федзька: пайшоў з Правілам.

Косця прыкусіў губу і насупіўся.

— Вось жа дурань! Казаў пачакай, дык не. А матка з дому дзвесце рублёў просіць — парася купіць. А ён вунь што!

— Лічы, што парася гэпнулася, — ухмыльнуўся хлопец.— Ужо Правіла паклапоціца.

— Трэба шукаць, — вырашыў Косця. — Куды ж іх чорт панёс?

Ён збег з прыступак і ў брамцы спаткаўся з Зінкай. У чысьценькай светлай сукенцы, у белых шкарпэтках, з малюсенькім чамаданчыкам у руках, яна была зусім нейкай інакшай, лепшай, чым звычайна, у сваёй запклёнай будцы на кране.

— Зіна, не бачыла Федзькі? — спытаўся Косця, чамусыці асцерагаючыся глядзець у яе прывабны кірпаты твар.

— Не, не бачыла,— крутнулася яна, з затоенай усмешкай зірнула на яго і, узмахнуўшы чамаданчыкам, падалася ў кантору.

Косця трошкі затрымаўся, паглядзеў услед дзяўчыне і адварнуўся. Усе навокал ведалі, што яна закахана ў Федзьку, гэтага прыгожага балбеса, а што ёй Косця? Да Федзькі яшчэ падбіваецца Шурка з бетонкі, Ванда са сталоўкі — вязе хлопцу на дзевак. У Косці ж няма нікога.

Косця выйшаў на вуліцу, паглядзеў у адзін бок, у другі, уздыхнуў і пайшоў шукаць сябра.

2

Болей за злодзеяў, нахабнікаў і хлусоў не любіў Косця п'яніц. За пражытыя ім васемнаццаць год хлопец вельмі добра пазнаў, якія беды нясе п'янства людзям. Гадоў колькі назад у яго была маці — ціхая лагодная жанчына, найлепшая за ўсіх людзей, якіх толькі ведаў Косця. Бадай, яна адна па-сапраўднаму любіла гэтага рудагаловага хлапчука і клікала яго трошкі старомодна, але ласкава — Касцючок. Яны тады жылі на станцыі, у іх была лянівая каза і безліч дзівосных чыгуначных штуковін: цяжкія кіркі, ламы з раздвоенымі, як казіныя капыты, канцамі, флагікі, доўгая жалезная трубка з роўнем пасярэдзіне. Была яшчэ каляска на двух колах, у ёй маці катала яго на рэйках, калі вярталася з перагону, дзе падбівала шпалы. Косцік тады насыў

фуражку з эмблемай ключа і молата на аколышцы, у яго кішэннях заўжды бразгацелі расплясканыя цягніком манеты. Гэта было ўжо далёкае, як сон, але незабыўнае шчаслівае жыццё. Бацькі тады не было.

Але вось аднойчы ў іх маленъкі домік-будку з'явіўся бацька. Ён быў чорны ад вугальнага пылу, бруду і шчаціння, якое ніколі не выводзілася на яго твары. Маці спачатку хадзіла вясёлая, потым стала задумлівая, а пасля пачала плакаць. У іх не хапала грошай, а бацька, аднекуль позна прыйшоўшы ўначы, грукаў дзвярыма і незнаймым грубым голасам клікаў маці. Маці палохалася, уцякала ў акно і хавалася ў палісадніку, а бацька кідаў па пакой табурэткі і дзіка крычаў:

— Маня! Гадзіна! Хадзі сюды!

Косцік ад страху таксама выскакваў у акно, прыціскаўся ў кусце бэзу да дрыготкага цела маці і прасіў:

— Мамачка, мама... Уцячом! Давайце ўцячом...

Але маці нікуды не ўцякала, плакала і пазірала ўсё ў асветлене акно, дзе звярэў бацька. А той, ашаломлены гарэлкай, хапаў з-пад лаўкі сякеру і замахваўся на кафельную грубку — ту ю грубку, якую ім змураваў вартаунік Восіп і якая дужа падабалася маці.

— Маня! — роў бацька. — Лічу да трох і крышу ўсё ў пыл!..

Ён і сапраўды пачынаў сеч грубку, аж пырскалі ў бакі кавалкі кафлі, і маці з крыкам кідалася ў хату.

Бацька бушаваў ўсю ноч. Біў маці, ламаў мэблю, шукаў Косцю, равучы на ўсю станцыю, што заб'е «рудога шчанюка». А на другі дзень гэты агідны чалавек поўзаў перад жонкай, цалаваў яе босыя ногі і плакаў. Маці таксама плакала, плакаў і Косця — ад нянавісці да бацькі і жалю да маці.

Неяк ўсё ж бацька ўціхамірыўся і не піў месяцы са тры. Маці зноў павесялела, памаладзела і, калі яны з сынам заставаліся ўдваіх, казала, што бацька добры, толькі хворы і нешчаслівы чалавек. Але Косця не верыў у гэта. Ён па-ранейшаму ненавідзеў бацьку, а бацька бачыў тое і нена-відзеў сына.

Аднак радасць маці была нядоўгай. Узімку пад новы год бацька зноў напіўся, выгнаў яе на снег і гнаў босую аж да суседній вёскі Глінішчаў. Пасля маці захварэла і памерла. Бацька прадаў казу, разгойшыў набытак, запіў яшчэ болей, і Косцю жыць дома стала нельга. Хлопец надзеў стары мацерын кажушок, фуражку з эмблемай, узяў свой двухлязы ножык і пайшоў у вёску. Там яго прытуліла нейкая радня, ён дахадзіў зіму ў школу, а потым пасвіў жывёлу. Тады ж ён пасябраваў з Федзем і з ім два гады назад прыехаў у горад і паступіў у будаўнічую школу.

І вось цяпер гэты самы Федзька, ціхі добры хлопец, паддаўся шайцы Правілы і працівае з ім свае грошы. А дома ў гэтага лайдака клапатлівая, старэнъкая маці, якая кожны тыдзень шле яму пісьмы, у кожным пісьме яна абодвух іх называе сынкамі і ўсё бядуе пра іх цяжкае жыццё «на мурах». Дык як было стрываць хлонцу і спакойна глядзець, як на вачах у яго бэсціца гэты неразумны, але ўсё ж свой чалавек.

І Косця шыбаваў па гарадскіх вуліцах, зазіраў у сталоўкі, закусачныя, піўныя — шукаў Федзьку.

3

Розных закусачных, бутэрбродных, піўных у горадзе было безліч. У кожнай каморыне памерам ледзь не з сабачою будку, дзе толькі магло змясціцца пяць чалавек, нейкія людзі гарадзілі прылавак, ставілі пару сталоў і прадавалі гарэлку. Косця даўно ўжо дзіву даваўся, чаму гэта адны чытаюць лекцыі, пішуць у газетах пра шкоду алкаголю, а другія гэтак заўзята гандлююць гарэлкай. Забараніць бы яе зусім ці выдаваць у аптэцы або хоць бы прадаваць раз у месяц перад якім святам, як тыя дрожджы. Дык не. На кожным рагу шырокімі радамі вабяць з вітрын спакуслівыя для дурняў бутэлькі.

Косцік аббегаў з паўгорада, злятаў за Нёман у славутую «Хвалю», зазірнуў у два рэстараны, аднак тых, каго трэба, нідзе не было. Ён занепакоіўся, што патраціў шмат

часу і, мабыць, спазніўся. Увесь час, лётаючы па вуліцах, ён вельмі злаваўся на Федзьку і на сябе таксама, што адпусціў хлопца, не ўтрымаў. Што ён напіша Федзькавай маці, калі той прап'е грошы і нічога не пашле ёй. Вось жа безгаловая істота, ну хіба ж так можна? Калі б хоць Косця не засцерагаў яго, не гаварыў, што так нягожа, што трэба жыць сваім розумам, а не слухаць гэтага прайдзісвета Правилу. Дык не ж!

Так хлопец прыбег на вакзал, паглядзеў ля аднаго ларка, ля другога — знаёмых не было. Тады ён збочыў у заувалак, дзе яны некалі вазілі арматуру на дваццацісмяткватэрны дом, — там, здаецца, была піўная.

Тым часам паволі вечарэла. Косця хутка крочыў па няроўным вузенькам тратуары, зазіраў на шыльды. Было прыкра, што Федзька перастаў слухацца і рабіў яму адны клопаты. Ну але ён усё роўна не адступіцца, і калі ўжо ўзяўся, то вырве яго з гэтай кампаніі. Косця нават усміхнуўся з свае рапучасці,— мусіць, таму і клічуць яго Няўломкам, што ўпарты ён і заўжды гне сваю лінію. Але хай. Хай завуць, як хочуць, а характар ён перамяніць не можа.

Піўная сапраўды была на tym самым месцы — між вялікіх цагляных дамоў лісліва прыткнуўся яе зялёны фанерны буданчык. Угары над дзвярыма вісела, аднак, шыльда сасіначнай, але Косця ўжо ведаў гэтыя гандлярскія хітрыкі і штурхнуў зашклёныя дзвёры.

Захожых было тут нямнога. Чалавекі два стаялі ля прылаўка, гэтулькі ж сядзела за столікам з аднаго боку дзвярэй, а за другім у куце хлопец убачыў знаёмыя твары. Прыйшыся да сцяны, знемагаў ад п'янай асалоды расхлістаны, потны Правіла. Закаціўшы пад лоб невідушчыя вочы, ён хрыпла цягнуў нейкую няскладную песню і паныла матляў галавой. Збоку ад яго ўзлёгся на край стала Шпур, які, відаць па ўсім, быў тут за гаспадара — наліваў шклянкі, бразгацеў посудам і пад песні завадатара спраўна ўплятаў каўбасу. Насупроць яго сядзелі жавалі закуску двое незнаёмых дзецикоў. Але дзе ж быў Федзька?

Толькі прыгледзеўшыся, Косцік убачыў Федзю, і жаласьць да яго балюча кальнула хлопца. Не дужа прывычны да гарэлкі, Федзя ўжо зусім аслабеў, адкінуўся на піўную бочку, схіліў на грудзі голаў і так пакутаваў. Косця ступіў да іх стала, і тады мурласты Шпур убачыў яго.

— Гэ, Няўломак! — гукнуў ён. Правіла сціх, злабаціў голаў, насцярожана ўтаропіў у хлопца выцвілья вочы.

— Браткі, Няўломак зламаўся — піць пачаў, — сказаў Шпур і раптам зарагатаў, шырока разявіўши рот, напханы каўбасою. Дзеецюкі здзіўлены азірнуліся, Правіла ўсё падазронна ўглядаўся ў яго, паводзячы галавой. Косцю стала агідна ад гэтых п'яных выкрыкаў, нялюдскіх, нахабных твараў, і ён ступіў да сябра:

— Федзя,— нягучна паклікаў ён.— Федзя!

Федзя ачнуўся, убачыў яго, хацеў устаць, але пахіснуўся, і Шпур лёгкім дотыкам сваёй цяжкай рукі пхнуў яго на ранейшае месца.

— Щыц! — гаркнуў ён.— Во яшчэ нянька знайшлася. Маленъкі, нос трэба абцерці, порткі надзець! Га? Ну дай ручку, Фядзюк, ён цябе ў яслі павядзе. Ты ж сапляк, блазан, а ён твой кодлач...

— Палундра! — раптам грымнуў Правіла і ляснуў па стале кулаком. Доўгі сухі твар яго наліўся п'янай лютасцю. Федзька няўцягна зірнуў на Косцю, на зрудзелага страшнага Правілу і жаласна ўсміхнуўся. На нейкі час стала ціха, Косцік цярпіў чакаў, хоць яго аж перасмыкала ад агіды і няёмкасці быць у гэтай адзічэлай п'янай кампаніі. І тады Федзька — той самы добры, падаткі Федзька, пра якога гэта к клапаціўся Косця,— замармытаў нейкім чужым і бездапаможным голасам:

— Адчапіся, Косцік. Ну чаго ты прывязаўся? Я ж сам не малы...

— Чуў? — другі раз грымотна зароў Правіла і зноў пагрозліва і запытальна ўтаропіў у хлопца свае п'яныя, затуманеные бельмы. — Чуў? Каціся к сякой-такой матары, салага несалёнай!..

За сталом заварушыліся. Шпур дэмантратруўна саўгашнуў да локцяў рукавы, агаляючы ўшчэнт статуіраваныя

валасатыя кісці. Правіла рвануў на грудзях світку і, сагнуўшыся крукам, цяжка ўзняўся за сталом, бы збіраючыся праз яго скочыць на хлопца. Косцік насупіў бровы і не крануўся з месца.

— Федзька, ідзі дамоў! — цвёрда сказаў ён.

Але Федзька ўжо баяўся ісці, ён ніякавата патупіўся, каб не зірнуць у сябравы очы, і туліўся да бочкі. А Правіла шырокім жэстам ускінуў над сталом доўгую кастлявую руку і тыцнуў на дзвёры:

— Прэч, салага! Выгрузіць яго! Майнай, братва!

Хлопцы адкінулі табурэткі і падаліся да Косці. За прылаўкам завішчала буфетчыца, нехта з-за другога стала пачаў нерашучча суцішваць людзей. Косця, аднак, стаяў спакойны і стрыманы.

— Пусціце Федзю, — казаў ён. — Не маецце права спойваць яго. Яму гроши патрэбны, у яго маці...

Правіла зноў нешта зароў з-за стала, і Шпур растапыранай пяцярнёй ткнуў у Косцёў твар. Іншыя схапілі яго за рукі, за плечы, пачалі штурхаць у дзвёры. Аднак дзвёры былі вузкія, і Косця рашыў не здавацца.

У гэтай цеснай будыніне началася барацьба. П'яніцы таўкліся ля хлопца, штурхалі яго і адзін аднаго. Шпур учапіўся занейчу нагу і так падвярнуў яе, што адзін п'яны дзяцюк зароў дзікім голасам. На Косцевых плячах затрашчаў пінжачок, нехта балюча выкруціў яму руку, крычала за прылаўкам буфетчыца, а Косця супраціўляўся з усея сілы і ўсё цвярдзіў сваё:

— Пусціце Федзю. Пусціце... Не маецте права прапіваць яго гроши! Паразіты... Блатнякі...

Хлопца ўсё ж выштурхнулі за дзвёры.

Шпур апошні раз балюча выцяў яго ў грудзі, і Косця, глуха войкнуўшы, апынуўся на вуліцы. Ззаду гучна бразнулі дзвёры, і ўсё сціхла, а хлопец, душачыся ад крыўды і злосці, стаяў яшчэ на вышчарбленым тратуары і пазіраў у выбітую ў дзвярах шыбіну. Правіла сеў у куце, Шпур адразу ўзяўся наліваць шклянкі, дзецикі, злосна сапучы, пачалі закурваць, а збох, затуліўшы далонямі твар, сядзеў Федзька.

У Косцікавай душы зноў перамяшалася ўсё: і злосць, і крыўда на сябра, і хлынуў аднекуль жаль да яго, бездапаможнага і дурнога, і дапякала горыч ад свайго бяссілля. Але хлопец быў не такі, каб доўга паддавацца роспачы і адступаць перад сілай. Ён паставаў яшчэ, падумаў і пайшоў, цвёрда рагыўшы дамагчыся свайго.

4

Соладка спіцца ў дажджлівы ранак выхаднога летняга дня. Не бяда, што грукочутць машыны на вуліцы, што стукаюць дзвёры ў калідоры і чутна гамонка. Укарочаная танцамі, кіно і сустрэчамі, суботняя ноч займае часу ў нядзельнага ранку. І пластам ляжаць пад прасцінамі і коўдрамі падгуляўшыя хлопцы — ляжаць, пакуль не прачнеца хто першы і не нарабіць крыку.

Косцік, аднак, даўно ўжо не спіць.

Каб не парушаць цішыні, ён ціхен'ка ляжыць на сваім скрыпучым ложку ў куце, пазірае ў столь і ніяк не можа перадумашці усяго. Хлопец зусім не выспаўся ў гэтую ноч, балела галава ад стомы, а болей ад непакою і перажыванняў, што турбавалі яго.

Учора ён усё ж дамогся, што апоўначы яны апынуліся ў міліцыі — і Федзька, і Правіла, і Шпур, і тыя два дзецикі з аўтабазы. Міліцыянеры паклікалі туды і гаманкую буфетчыцу, і дзядзьку з-за другога століка. Дзяжурны склаў пратакол, даў падпісаць яго ўсім і пасля буфетчыцу, Косціка, Федзьку і дзядзьку пусцілі дамоў.

Пакуль хлопцы ішлі ў інтэрнат па пустэльнай начнай вуліцы, Федзька крыўдліва бурчаў усё, што Косця нарабіў бяды, што цяпер ім не мінуць разбору на камсамольскім сходзе; павесяць, відаць, на ганебную дошку «Вілы ў бок», якой больш, чым міліцыі, баяліся Шпур і Правіла. Ды і на работе колькі будзе размоў, калі ў панядзелак даведаюцца людзі, што адбылося ў гэтую ноч. Ва ўсім ён вінаваціў Косцю, скардзіўся на яго зацяты, нялюдскі харктар, што давёў іх да такога сораму. Косця спачатку даводзіў сваё,

ляяў неразумнага сябра, каторы раз тлумачыў, якія злыдні Шпур і Правіла і чаго дастукаецца Федзька, калі не пакіне вадзіцца з імі. Косця і гарачыўся і злаваў, але потым змоўк. Хіба мог тады зразумець што-небудзь гэты яго п'яны дурань? Другая справа пасля, калі той праспіцца, — ужо ён паставіць тады пытанне рубам — ці з Косцем, ці з Правілам. З гэтым намерам хлопец і прачнуўся ўранку.

На дварэ, відаць, ішоў даждж, у пакой быў змрок. Верхавіна таполі, што заўжды зазірала ў акно іх паверха, устрывожана варушыла мокрым лісцем; з карніза за шыбай мерна падалі вялікія краплі. На ўсіх шасці ложках яшчэ спалі хлопцы, за тумбачкай побач ціхен'ка скурчыўся Федзька. Косцю здалося, што ён спіць, хлопец неўпрыцям зірнуў на сябра — а той шырокімі сваімі дзяячымі вачымі самотна глядзеў у акно.

Косця збіраўся як след вылаіць яго, ужо цвярозага і разумнейшага, накрычаць, каб ведаў, што ён не прымірыцца з гэтай распустай. Але выгляд у Федзькі быў такі вінаваты і гаротны, што Косця змоўчаў.

Паляжаўшы яшчэ з гадзіну, Косця ўстаў, старанна заслаў ложак, увесь час мінаючы позіркам сябра. Той таксама маўчаў і ўсё маркотна глядзеў у акно. Косця яшчэ патаптаўся крыху ў праходзе, пасля закінуў на плячу ручнік, узяў мыльніцу і пайшоў у мыщельнік.

У вузкім гэтым цемнаватым пакойчыку з ночы гарэла пад столлю лямпачка, пад кранам мыўся тынкоўшчык з сёмай брыгады. Тынкоўшчыкі любяць папаласкацца ў вадзе, і гэты хлопец мыўся старанна і доўга, аж стогнучы ад асалоды. Пасля ён гэтак жа старанна выціраўся і, ужо канчаючы, запытаў у Косці:

— Ці праўда, кажуць, ты на Правілу і Шпур у міліцыю даказаў?

- Праўда,— коратка адказаў хлопец, намыльваючы руکі.
- І на сябрука свайго Федзьку таксама?
- Таксама.
- Здорава, брат.

Тынкоўшчык не сказаў болей нічога, сабраў сваё начынне і пайшоў, але Косцік выразна адчуў яго варожасць і пагарду да сябе.

Адразу засмуткаваўшы невядома чаму, ён нетаропка памы́цся. Вось не разумеюць людзі, чаго дабіваецца Косця, не разумее і Федзька. Усе думаюць, што ён які дзівак, упарты Няўломак, што ён дзеля свайго нораву бунтуе супроць звычайнага, прывычнага, хоць і нядобра га. «Хто не п’е? — усе п’юць, толькі трэба ўмеючы, каб усё было ціха і гладка», — кажуць людзі. Але хіба п’янка прынесла каму дабро?

Калі Косця вярнуўся ў пакой, Федзька ўжо ўстаў. Паставіўшы на падлогу босыя ногі, ён нерухома сядзеў на ложку. Галава хлопца з раскудлачанымі валасамі цяжка звісала долу. Косця не вытрымаў:

— Ну што, кепска?

Федзька не адказаў.

У інтэрнаце рабіць не было чаго, але Косця не спяшаўся на снеданне. Без пільнай на тое патрэбы ён пачаў перакладваць драбязу ў тумбачы — яму карцела ўсё ж дапячы Федзьку.

— Дык здаволіўся ўчора? Можа, і сёння таго ж хацеў бы? Дурны ты, як пень альховы, скажу я табе па шчырасці.

Федзька ўсё маўчаў, хілячы голаў. Ён аблакаціўся на калені, падпёр кулакамі скроні і быццам не чуў злосных Косцевых слоў.

У той час пачалі прачынацца хлопцы, заварушыліся пад коўдрамі, прыслухаўваючыся да гамонкі. Косця змоўк і, прыгадаўшы, што ў яго адарваны рукаў пінжака, пачаў прышываць. Федзька ўздыхнуў, узніяў на хлопца самотныя вочы і вінавата панпасціў:

— Пазыч мне грошай, а, Косця?

— Во, якраз усю ноч чакаў, — з’едліва адказаў Косця, строга азіраючы сябра. — Прапіваць дык з Правілам, а пазычцаць у мяне.

Федзька заварушыўся, пакутна паморшчыўся сваім круглявым тварам.

— Ведаеш... маці ж паслаць. Думаў, застанецца, ды дзе там...

— П’яніца ты няшчасны, — узлаваўся Косця. — Да чаго ж ты дастукаўся, дурань? Столькі грошай прапіць — дзе

твая галава была? Не дам ні рубля, хоць канай. Хай табе Правіла дае, — злосна абвясціў Косця.

Федзька ведаў харктар сябра і болей не прасіў. Ён узяў ручнік і выйшаў з пакоя.

Косця завязаў вузельчык, адараў нітку і ўздыхнуў. Новы невясёлы клопат усё болей агартаў яго. Што цяпер было рабіць з гэтым дурнем? Хто яму дасць грошай, каб паслаць маці? Вядома, піць дык сяброў знайдзеца шмат, а вось памагчы небараку, апрач Косці, няма нікога.

Сяк-так Косця прышыў рукаў — атрымалася нішто сабе, добра яшчэ, што парвалі па шве, а не па цэлым. Косцік узніёў адзежыну за плечы, разгарнуў. Пінжачок быў суконны, ужо не новы, заплямлены, лепшага хлопец не меў — усё неставала грошай. Але што пінжак — ён паслужыць яшчэ, а вось гадзінніка шкада. Купіць яго ўжо не прыйдзеца пакуль што, і ўсё гэты Федзька...

5

У сталовай Косця снедаў адзін — ён быў невясёлы. Федзька неўпрыцям знік з інтэрната, і сябра думаў цяпер, што з яго земляком робіцца нешта благое. Мусіць, прыйдзеца схадзіць да старэйшых — да прараба Івана Сымонавіча або ў камітэт камсамола. Усё роўна так гэтага пакінуць нельга — нельга дапусціць, каб хлопец спіўся — што тады скажуць пра іх абодвух у далёкіх Глінішчах?

Заплагціўшы за сняданак, Косця паціху падаўся на выхад. На дварэ сыпаў дробненькі, але густаваты дожджык, і ў дзвярэх таўкліся дзяўчата і некаторыя хлопцы, што зранку ўжо апрануліся ў лепшае. Дождж цяпер палохаў іх, і яны ў нерашучасці чакалі, баючыся выбягаць на мокрае. Косця аднак не баяўся — наставіўшы каўнер пінжака, ён ступіў з ганка.

Хлопец ішоў на пошту.

Ён рэдка калі заходзіў у гэты вялізны будынак на глоўной вуліцы. Ніколі ў яго не было тут нікай патрэбы — ён нікому не пасылаў нічога і ні ад каго не атрымліваў. Толькі калісьці ўзімку яны з Федзькам прыходзілі сюды

па пасылку ад ягонай маці і пасля з тыдзеня ласаваліся смачнымі вясковымі каўбасамі. Федзька тады быў цішэйшы, і Косця меў болей улады над ім.

На пошце Косця нагледзеў патрэбнае аkenца ў вялізной зале, папрасіў у дзяўчыны картку паштовых пераводаў і прысёў за столом. Не прывыкшы да пісаніны, ён аж уходаўся, пакуль напісаў усе адрады, суму лічбай і пропісанам. Калі ўсё было зроблена, хлопец зірнуў на другі бок карткі — там таксама трэба было напісаць штосьці. Косця падумаў, незнарок капнуў з пяра на заплямлены і без таго стол і не надта прыгожа вывёў: «Мама, пасылаю вам 200 руб. Жыву добра, працую з Косцем. Федзя».

Пасля Косця адшпіліў сваю тугую кішэню і падышоў да аkenца.

Трохі паспакайнеўшы, хлопец вяртаўся ў інтэрнат. Даждж спыніўся, разы са два з неба ўсміхнулася сонца і, нібы засаромеўшыся сваёй усмешкі, схавалася зноў. Надвор'е пад поўдзень абяцала ўсё ж разгуляцца. Па вуліцы шпациравала безліч народу. Зграбна апранутыя ў кароцень-кія шэрыя курткі, беглі кудысьці дзяўчата-студэнткі. Косця стрымана глядзеў на іх мільготкія вясёлыя твары, але ніводная з дзяўчат не затрымала свайго позірку на гэтым адзінокім нехлямяжным хлопцы.

І раптам у людской мітусні з-за рога паказаўся Федзька, а з ім поплеч — Зіна. Косця чамусыці аж узрадаваўся, убачыўшы дзяўчыну і свайго няўдалага дружбака. Але нешта новае, насцярожлівае мільганула на вясёлым Федзевым твары — ён тузануў за рукаў Зіну і сышоў з тратуара. Дзяўчына, няўцягна азіраючыся, таксама падалася за ім, і яны апынуліся на другім баку вуліцы.

Ад нечаканасці Косця спыніўся і прыкусіў губу.

Але нездарма ён зваўся Няўломкам, каб лёгка адступіцца і дазволіць Федзьку канчаткова сапсавацца. Ён паказаў сябру кулак і, поўны ражучасці, перайшоў вуліцу. Трэба было высветліць адносіны і, як кажуць, паставіць крапку над «і».

1958 г.